

המועצה הארכיאולוגית

מאת

אברהם בירן

המועצה הארכיאולוגית השנייה, בראשותו של פרופ' בנימין מזר, הוקמה בשנת 1962. לישיבתה הראשונה התכנסה המועצה בביתו של נשיא המדינה המנוח, מר יצחק בן-צבי. פתח את הישיבה כבוד הנשיא, שהעלה זכר ראשונים, חוקרי ידיעת הארץ וחלוצי הארכיאולוגיה, שהודות להם ניתן היום להוסיף נדבכים רבים להיסטוריה של ארץ-ישראל.

יושבראש המועצה סקר את הפעילות הארכיאולוגית הענפה בשנים האחרונות והתווה את קווי-הפעולה למועצה הארכיאולוגית החדשה. המועצה הארכיאולוגית הראשונה, מורכבת מנציגי הציבור והממשלה, הוקמה בשנת 1950, בהתאם לפקודת העתיקות. בסעיף 23 (1) של פקודה זו נקבע, כי פרטי הרכב המועצה וסדרי פעולתה ייקבעו בתקנות. לאחר שהמועצה הראשונה פסקה לפעול, התקין שר החינוך והתרבות, מר אבא אבן, תקנות חדשות, שפורסמו בקובץ התקנות מס' 1327 מ'28 ביוני 1962. וזו לשונו :

פקודת העתיקות

תקנות בדבר המועצה הארכיאולוגית

בתוקף סמכותי לפי סעיף 30 לפקודת העתיקות¹, והסעיפים 14 (א) ו-2 (ד) לפקודת סדרי השלטון והמשפט, תש"ח—1948², אני מתקין תקנות אלה :

1. במקום תקנה 2 לתקנות העתיקות³, יבוא :
"המועצה הארכיאולוגית, הרכבה, סדרי דיוניה והעניינים המזבאים לפניה
(1) המועצה תהא מורכבת מחברים שיתמנו על ידי שר החינוך והתרבות במספר שייקבע, אולם לא יותר מ-17. בין חברי המועצה יהיו נציגי הממשלה, נציגי המחלקה הארכיאולוגית של האוניברסיטה העברית, נציגי החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה, נציגי אגף העתיקות, משרד החינוך והתרבות ונציגי הציבור.
(2) שמות חברי המועצה יפורסמו ברשומות.
(3) כל חבר המועצה יכהן בתפקידו שלוש שנים מיום מינויו, אלא אם כן התפטר או אם שר החינוך והתרבות שחרר אותו מתפקידו.

¹ חוקי ארץ-ישראל, כרך א, פרק ה, עמ' 24.

² ע"ר תש"ח, תוספת א, מס' 2, עמ' 1.

³ חוקי ארץ-ישראל, כרך ג, עמ' 1643 ; ק"ת 79, תש"י, עמ' 717.

אברהם בירן

(4) שר החינוך והתרבות רשאי למנות מחדש חבר המועצה שתמה תקופת כהונתו.

(5) שר החינוך והתרבות ימנה את יושב ראש המועצה, את סגנו ואת המזכיר.

(6) ואלה סדרי הדיון במועצה :

(א) היושב ראש ינהל את ישיבות המועצה, ובהעדרו — סגן היושב ראש. בהעדר שניהם, יבחרו החברים הנוכחים בישיבה ביושב ראש זמני שינהל את הישיבה ;

(ב) לכל חבר תהיה דעה אחת. היו הדעות שקולות, יכריע היושב ראש ;

(ג) מחצית החברים יהוו מניין חוקי בישיבות המועצה ;

(ד) היושב ראש יקבע את תאריכי הישיבות ומקום היכנסן ויודיע על כך בכתב לכל החברים לא פחות משבוע ימים לפני יום הישיבה ;

(ה) להודעה יצורף סדר יום מפורט. סעיף "שונות" בסדר היום לא יכלול אלא נושאים בעלי חשיבות מועטת בלבד ;

(ו) התנגד חבר לדיון בעניין על פי סעיף "שונות" ידונו באותו עניין בישיבת המועצה הקרובה ;

(ז) יושב ראש המועצה רשאי לזמן ישיבה שלא מן המניין ללא הודעה מוקדמת של שבוע ימים, אם הסכימו לכך כל חברי המועצה.

(ח) המזכיר ינהל פרוטוקולים מפורטים מדיוני המועצה, ועליהם יחתום מי שישב ראש באותה ישיבה ;

(ט) המועצה רשאית למנות ועדות משנה לבירור כל בעיה שתוטל עליהן על ידי מליאת המועצה. לוועדות משנה אלה רשאית המועצה לצרף גם אנשים שאינם חברי המועצה, בתנאי שחברי המועצה יהיו רוב בכל ועדת משנה.

(7) ואלה העניינים שיובאו לפני המועצה על ידי המנהל :

(א) בקשות לרשיונות חפירה ;

(ב) הצעות שימור ושחזור אתרים עתיקים ומונו-מנטים היסטוריים ;

(ג) תיאום ותכנון חפירות ארכיאולוגיות ;

המועצה הארכיאולוגית

- (ד) בעיות הסקר הארכיאולוגי ;
(ה) בעיות בקשר לחלוקת הממצאים המתגלים
בחפירות ;
(ו) פגיעות וסכנת פגיעות באתרים היסטוריים
ובעתיקות ;
(ז) בעיות הנוגעות ליצוא עתיקות ;
(ח) עניינים שנודעת להם חשיבות ציבורית,
לרבות הצעות לחוק העתיקות."

השם 2. לתקנות אלה ייקרא "תקנות העתיקות (תיקון), תשכ"ב—1962".

'י בסיון תשכ"ב (12 ביוני 1962)

א ב א א ב ן

שר החינוך והתרבות

ב-8 ביולי 1962 מינה שר החינוך והתרבות שבעה-עשר חברים למועצה, בהתאם לתקנות. ואלה החברים :

פרופ' ב. מור, יו"ר	ד"ר י. קפלן (נתמנה ב-23.2.1965 במקום
ד"ר א. בירן, סגן יו"ר	פרופ' ייבין)
פרופ' נ. אביגד	ד"ר פ. פ. כהנא
פרופ' מ. אבי"יונה	פרופ' ע. צ. מלמד
מר י. אבירם	פרופ' י. פראוור
ד"ר י. אהרוני	מר ז'אן פרו
מר י. ברסלבי	מר ל. קדמן (נפטר)
ד"ר מ. דותן	ד"ר א.ו. קלימובסקי (נתמנה ב-18.3.1964
פרופ' י. ידין	במקום מר קדמן ז"ל)
פרופ' ש. ייבין (התפטר)	פרופ' מ. שטקליס

גב' אינה פומרנץ, מזכירת המועצה

בישיבת המועצה שנערכה בבית הנשיא ב-24 ביולי 1962 הוחלט להקים חמש ועדות-משנה :

- ועדת-משנה להכנת חוק-עתיקות חדש ;
ועדת-משנה לתכנון, לתיאום החפירות ולרשיונות-חפירה ;
ועדת-משנה לסקר ארכיאולוגי ;
ועדת-משנה לשימור אתרים היסטוריים ולשחזורם ;
ועדת-משנה לקביעת עקרונות לחלוקת הממצאים.
על הרכבן של הוועדות החליטה המועצה עצמה. הוסכם, שאפשר ורצוי לצרף אליהן גם חברים שאינם חברי המועצה, ובלבד שחברי המועצה יהיו רוב. כן הוחלט, כי בתוקף תפקידם יהיו יושבי-ראש המועצה וסגנו חברים בכל הוועדות.

אברהם בירן

מאז ישיבתה הראשונה התכנסה מליאת המועצה פעמיים בשנה. בסך-הכול התקיימו עד כה שמונה ישיבות. במליאה נמסרו דינים-וחשבונות על החפירות הארכיאולוגיות בארץ ועל פעולותיהן של ועדות-המשנה. בין היתר נדונו גם בעיית המחקר הפרי-היסטורי בישראל, הסקר הארצי וטיוטת חוק-העתיקות.

כבר בראשית עבודתה החליטה המועצה, שיש לערוך בהקדם סקר ארכיאולוגי של ישראל. הוחלט להטיל את ביצוע ההחלטה על ועדת-המשנה לסקר. חברי ועדת-משנה זו הם: פרופ' י. פראוור (יושב-ראש), ד"ר י. אהרוני, מר י. ברסלבי, ד"ר מ. דותן ופרופ' מ. שטקליס (חברי המועצה) וכן סא"ל חרסינה, מר י. נוה וגב' רות עמירן. יושב-ראש המועצה, פרופ' ב. מזר, ומנהל אגף העתיקות והמוזיאונים, ד"ר א. בירן, השתתפו בקביעות בישיבות הוועדה.

כבר בראשית אוקטובר 1962 החלה ועדת הסקר בפעולתה. נבחנה הצעה לערוך סקר ארכיאולוגי כלל-ארצי, שהוכנה על-ידי ד"ר י. אהרוני וד"ר מ. דותן. התקציב השנתי — 112,000 ל"י (שתי חוליות שדה וחוליית מרכז). ביוני 1963 הוחלט להתחיל בביצועו המעשי של הסקר, ובאוקטובר אותה השנה קראה המועצה לציבור להירתם לפעולת הסקר. הוסברה דחיפות הסקר, שמגמתו למנוע הרס עתיקות שטרם נודעו. ביוני 1964 נוסדה "האגודה לסקר ארכיאולוגי של ישראל", שמטרתה לערוך סקר ארכיאולוגי כולל של מדינת ישראל. יושב-ראש האגודה הוא ד"ר א. בירן. יתר חברי ההנהלה הם: פרופ' ב. מזר, ד"ר י. אהרוני וד"ר מ. דותן. מזכיר האגודה הוא מר ז. ייבין. באוגוסט אותה השנה יצאה החוליה הראשונה והחלה בסקר איזור חיפה. ביאנואר 1965 יצאה החוליה השנייה, והחלה בסקר איזור שדה-בוקר. בישיבת המועצה שהתקיימה ב-11 באוגוסט 1965 שמעו חברי המועצה דין-וחשבון ממצה על פעולות החוליות והישגיהן מפי ראשי החוליות ד"ר א. רונן, איזור חיפה והכרמל, מר ר. כהן, איזור שדה-בוקר, ומר ז. ייבין, איזור המרכז.

כן דנה ועדת-הסקר בצורך לערוך סקר פריהיסטורי וסקרים ביישובים הערביים, הן הנטושים והן הנושבים.

על ועדת-המשנה להכנת חוק-עתיקות חדש הטילה המועצה הארכיאולוגית להכין טיוטה של חוק שיבוא במקום פקודת העתיקות משנת 1929, שאינה הולמת עוד את המצב.

חברי ועדת-המשנה לחוק-העתיקות הם: ד"ר א. בירן (יושב-ראש), פרופ' מ. אבי-יונה, מר י. אבירם, ד"ר פ. פ. כהנא וד"ר א. ו. קלימובסקי (חברי המועצה) וכן ד"ר ש. אביצור, פרופ' ש. ייבין, ד"ר ק. מוסברג (לאחר פטירתו של מר ל. קדמון) ומר ח. קרונגולד (התפטר מהוועדה ביוני 1965). בישיבות הוועדה השתתפה בקביעות גב' רות סטנר, יועצת משפטית במשרד החינוך והתרבות. גב' חנה כצנשטיין היתה מזכירת הוועדה.

בסוף אוקטובר 1963 התכנסה הוועדה בפעם הראשונה. בסיס לדייוניה היתה הצעת החוק שעייבדה ועדת-משנה של המועצה הארכיאולוגית הראשונה. באותה השנה נפגשו חברי הוועדה 12 פעם, ובקריאה ראשונה הכינו טיוטת חוק. לאחר-מכן, במשך 8

המועצה הארכיאולוגית

חודשים, הקדישה הוועדה 8 ישיבות נוספות לקריאה שנייה. ב־27.12.1965 נשלח הנוסח המוסכם של הטיטה לחברי המועצה הארכיאולוגית, שהחלה לדון בה ב־13.1.1966.

אגב הדיון בהצעת החוק התעוררו בעיות מיוחדות אלו: הגדרת המונחים "עתיקות", "בית־נכות" ו"אוסף"; שאלת הבעלות על העתיקות; התנאים להענקת רשיונות־חפירה. המועצה נתנה את דעתה על מתן רשיונות־חפירה ושאלת תכנון החפירות. לשם כך הוקמה ועדת־משנה לתכנון, לתיאום החפירות ולרשיונות־חפירה, שהבריה הם: פרופ' ב. מזר (יושב־ראש), פרופ' נ. אביגד, פרופ' מ. אבי־יונה, מר י. אבירם, ד"ר א. בירן, ד"ר מ. דותן, פרופ' י. ידון ופרופ' מ. שטקליס.

ב־7.11.1962 החלה הוועדה בפעולתה. מאז התקיימו 9 ישיבות, שבהן נדונו בקשות שונות לרשיונות־חפירה. בתקופה זו המליצה הוועדה על מתן כ־40 רשיונות־חפירה, ביניהם גם למוסדות בחוץ־לארץ. כדי למנוע עיכובים במתן רשיונות החליטה הוועדה במאי 1963, כי את הבקשות לחידוש רשיונות יש להעביר לחברי הוועדה בכתב. רק אם יבקש זאת חבר הוועדה תידון הבקשה בישיבת הוועדה. נמסרו דינים־וחשבונות שוטפים על החפירות ונסקרו הפירות ההצלה והחירום שאגף־העתיקות צריך לערוך. כן דנה הוועדה באפשרות לקבוע מינוח לסוגי־החפירות השונים ובאלו תנאים אפשר לקבל רשיון־חפירה. הוועדה גם תכננה פעילות ארכיאולוגית ענפה.

חברי ועדת־המשנה לשימור אתרים היסטוריים ושחזורם הם: ד"ר א. בירן (יושב־ראש בפועל), פרופ' נ. אביגד, פרופ' י. פראוור, מר ט. קולק, ד"ר א. חירם, מר ע. דונאייבסקי, מר י. ינאי, פרופ' א. השמשוני ומר י. מינצקר.

ב־2.10.1962 התכנסה הוועדה לישיבתה הראשונה. הוחלט, כי לגבי כל תכנית שחזור תוקם ועדה "אד הוק" שתדון בתכנית. כך, למשל, נבחרה ועדה "אד הוק" לדיון בשחזור התיאטרון הרומי בקיסריה. חברי הוועדה הם: פרופ' נ. אביגד, פרופ' מ. אבי־יונה ומר ע. דונאייבסקי.

ואלה תכניות השימור והשחזור שהובאו לפני ועדת־המשנה: כוכב־הירדן, בית־הכנסת בבית־יירה (ועדה "אד הוק" שהבריה הם: ד"ר א. חירם, מר ע. דונאייבסקי ומר י. ינאי), בית־הכנסת בחמת־טבריה, הכנסייה בשבי־ציון, יחיעם, המאוזוליאום ביפעת, מצדה, בית־הכנסת בנירם ופסיפס העופות בקיסריה. בסוף 1964, אחרי שנתמנה למשמר המונומנטים של האגף, היה מר מינצקר מרכז הוועדה והשתתף באופן פעיל בהכנת תכניות השימור ובביצוען.

בעיית שימורם של המונומנטים והשמירה על נכסי־תרבות היא בעיה בינלאומית, אשר לפתרונה הציעה אונסק"ו הצעות מספר, שהובאו לידיעת חברי ועדת השימור והשחזור. האסיפה הכללית של המרכז הבינלאומי לשחזור נכסי־תרבות ולשימורם התקיימה באפריל 1963 ברומא. מנהל האגף השתתף באסיפה זו ומסר דין־וחשבון עליה לחברי הוועדה. ביוני 1965 התקיים בווארשה כנס היסוד של "איקומוס", ארגון בינלאומי לשימור מונומנטים בחסות אונסק"ו. בכנס השתתף משמר המונומנטים של האגף. הדין־וחשבון שמסר יובא לידיעת חברי הוועדה.

אברהם בירן

נוסף לחמש ועדות-המשנה הקימה המועצה שתי ועדות :

א. ועדה למונחים ארכיאולוגיים. — בישיבתה ב-5.7.1964 החליטה המועצה להקים "ועדה לטרמינולוגיה ארכיאולוגית, להוציא בעיות הכרונולוגיה". האקדמיה ללשון העברית הביעה נכונות לחדש את פעולתה בתחום זה ולהכין רשימת מונחים ארכיאולוגיים, בשיתוף עם בעלי-מקצוע שיתנדבו לפעולה זו. לשם כך מוכנה האקדמיה להקים ועדת מונחים, שתהיה מורכבת מחברי האקדמיה ומבעלי-מקצוע. יושב-ראש המועצה וסגנו מטפלים עתה בקביעת הארכיאולוגים שישתתפו בוועדה. פרופ' שטקליס קיבל על עצמו למסור לוועדה רשימה של מונחים לועזיים באנתרופולוגיה, גיאולוגיה ופריהיסטוריה, כדי שהוועדה תקבע להם מונחים עבריים.

ב. ועדה לקורפוס קיראמי. — בישיבה שערכה הוועדה ב-26.1.1965 הובאה לפניו הצעה להקים "כרטסת מרכזית לקיראמיקה, שתהווה קורפוס לקיראמיקה. כרטסת זו תכלול קיראמיקה שפורסמה, ובמשך הזמן גם זו שעוד לא פורסמה". הוסכם, שהמקום להקמת הכרטסת יהיה מוזיאון ישראל. לשם כך הוקמה ועדה מיוחדת, שחבריה הם : פרופ' נ. אביגד, ד"ר י. אהרוני, ד"ר מ. דותן וגב' רות עמירן. גב' עמירן עיבדה תכנית-עבודה והצעת-תקציב. בקרוב תוחל בעבודה, בהשתתפותם של נציגי מוזיאון ישראל, האוניברסיטה העברית ואגף העתיקות והמוזיאונים.

לפני המועצה שתי משימות עיקריות : הרחבת פעולות הסקר הארכיאולוגי בישראל וסיום הכנת ההצעה לחוק-עתיקות חדש, כדי ששר החינוך והתרבות יוכל להביאה לכנסת. לאהר-מכן תתפנה המועצה לפעולות תכנון וארגון אחרות.